

शोधनिर्देशक
महानन्द जोशी
उपप्राध्यापक, वि.वि.

'खै खै' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगञ्ज
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दुस्रो पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

योगेन्द्रराज आर.सी.

परीक्षा रोल नं. : ५९२०

रजि.नं. : ९२८४-८७

शैक्षिक सत्र : २०६३/०६५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस

नेपालगञ्ज, बाँके

वि.सं. २०६८

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्जको स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र योगन्द्रराज आर.सी.ले यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत 'खै खै' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन' नामक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । अत्यन्त मेहनतका साथ तयार गरिएको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति- २०६८।

शोधनिर्देशक
महानन्द जोशी
उपप्राध्यापक, त्रि. वि.

महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज, बाँके

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगञ्ज

स्वीकृति-पत्र

स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र योगन्द्रराज आर.सी.द्वारा यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत 'खै खै' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन' नामक शोधकार्यलाई नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर तह उपाधिका निम्ति स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्रको मूल्याङ्कन समिति

.....

महानन्द जोशी
शोधनिर्देशक

.....

बाह्य परीक्षक

.....

गिरिराज पौडेल
विभागीय प्रमुख

मिति- २०६८।

कृतज्ञताज्ञापन

'खै खै' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज मानविकी तथा सामामाजिकशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षण विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँपत्रको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो । आफ्नो व्यस्त समयका बीच पनि यो शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा आफ्ना अमूल्य समय मेरो निम्त अति नै सौहार्दपूर्ण निर्देशन एवम् ज्ञानवर्द्धक सल्लाह, सुझाव र सामग्री दिएर अविष्मरणीय सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण गुरुवर्गप्रति म सदा ऋणी रहनेछु । उहाँहरूले लगाउनु भएको गुण म कहिल्यै बिसर्ने छैन ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अध्ययन गर्न स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने शोधनिर्देशक महानन्द जोशी साथै विभागीय प्रमुख गिरिराज पौडेलज्यूप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

मेरो शोधपत्र तयार गर्ने समयमा सदैव प्रेरणा, सहयोग प्रेम दिनुहुने आदरणीय माता सीतादेवी रोक्याय तथा पिता स्व. गणेशप्रसाद रोक्यायप्रति म सदा ऋणी रहनेछु । त्यसैगरी शोधपत्र लेखनकार्यमा अविष्मरणीय सहयोग गर्ने मेरी जीवनसङ्गीनी उज्ज्वला आर.सी. प्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा 'खै खै' निबन्ध सम्बन्धी सामग्री सङ्कलन गर्दा अविष्मरणीय सहयोग गर्नुहुने व्यक्तिहरुप्रति आभारी छु । उहाँहरूले सहयोग नगरेको भए मेरो यो अध्ययन पूरा हुने थिएन ।

कुनैपनि भर्को नमानेर छिटोछरितो र शुद्ध रूपमा टड्कण गरी सहयोग गर्नु हुने न्यू लुम्बिनी पुस्तक पसल, नेपालगन्जका सञ्चाक सबिन लुईटेललाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपालगन्ज नेपाली विभागसमक्ष पेस गर्दछु ।

२०६८

योगन्द्रराज आर.सी.
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगन्ज, बाँके
२०६८

विषयसूची

	पृष्ठ संख्या
पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय	१-६
१.१ शोध शीर्षक	१
१.२ शोधपत्रको प्रयोजन	१
१.३ विषयपरिचय	१
१.४ समस्याकथन	१
१.५ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ शोधपत्रको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	४
१.८ अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.९ शोधकार्यको विधि	४
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	५
दोस्रो परिच्छेद : केशवराज पिँडालीको सङ्क्षिप्त परिचय र उनको रचनाधर्मिता	६-४३
२.१ केशवराज पिँडालीको सङ्क्षिप्त परिचय	६
२.१.१ जन्म र पारिवारिक स्थिति	६
२.१.२ शिक्षादीक्षा	७
२.१.३ पेसा	७
२.१.४ प्रेरणा र प्रभाव	८
२.१.५ भ्रमण	९
२.१.६ सम्मान तथा पुरस्कार	१०
२.१.७ प्रकाशित कृतिहरू	१०
२.२ केशवराज पिँडालीको रचनाधर्मिता	१०
२.२.१ निबन्धकार	११
२.२.२ उपन्यासकार	११
२.२.३ सम्पादक	१३
२.२.४ कवि	१३
२.२.५ एकाङ्कीकार र नाटककार	१४

तृतीय परिच्छेद : निबन्धको सैद्धान्तिक स्वरूप र नेपाली निबन्धको विकास

३.१ निबन्धको व्युत्पत्ति र अर्थ	१६
३.१.१ निबन्ध शब्दको अर्थ	१६
३.१.२ परिभाषा	१७
३.२ निबन्ध तत्त्व	१८
३.२.१ विषयवस्तु	१९
३.२.२ विचार तथा उद्देश्य	२०
३.२.३ प्रस्तुति	२०
३.२.३.१ आन्तरिक प्रस्तुति	२०
३.२.३.२ वाह्य प्रस्तुति	२२
३.३ नेपाली निबन्धको विकासक्रम	२४
३.३.१ प्राथमिक काल	२५
३.३.२ माध्यमिक काल	२६
३.३.३ आधुनिक काल	२७
३.३.३.१ प्रथम चरण (वि.सं. १९९१-२०१६)	२७
३.३.३.२ दोस्रो चरण (२००४-२०१६)	२८
३.३.३.३ तेस्रो चरण (२०१७ देखि हालसम्म)	३०

चौथो परिच्छेद : 'खै खै' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक विश्लेषण

४.१. खै खै निबन्धको विवेचना	३२
४.१.१. विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	३२
४.१.२ विचार / उद्देश्य	३२
४.१.३. प्रस्तुति/शैली	३३
४.२. कला चिन्ने को ? निबन्ध को विश्लेषण	३४
४.२.१. विषय वस्तुको सारसङ्क्षेप	३४
४.२.२ विचार / उद्देश्य	३५
४.२.३. प्रस्तुति / शैली	३६
४.३. 'आखिरी दृश्य' निबन्धको विश्लेषण	३६

४.३.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	३६
४.३.२ विचार/उद्देश्य	३८
४.३.३ प्रस्तुति/शैली	३८
४.४ मृत्युपछिको जिवन निबन्धको विवेचना	३९
४.४.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	३९
४.४.२ विचार/उद्देश्य	४०
४.४.३ प्रस्तुति/शैली	४०
४.५ टुडिलेखको आत्मकथा निबन्धको विवेचना	४०
४.५.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	४०
४.५.२ विचार/उद्देश्य	४१
४.५.३ प्रस्तुति/शैली	४२
४.६ यो हो चन्द्र ज्योति? निबन्धको विवेचना	४२
४.६.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	४२
४.६.२ विचार/उद्देश्य	४३
४.६.३ प्रस्तुति/शैली	४४
४.७ यस्तो पनि हुन्छ निबन्धको विवेचना	४४
४.७.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	४४
४.७.२ विचार/उद्देश्य	४५
४.७.३ प्रस्तुति/शैली	४६
४.८ परदेशी निबन्धको विवेचना	४६
४.८.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	४६
४.८.२ विचार/उद्देश्य	४७
४.८.३ प्रस्तुति/शैली	४८
४.९ सालिक बोल्थो! निबन्धको विवेचना	४८
४.९.१ विषयवस्तुको सार सङ्क्षेप	४८
४.९.२ विचार/उद्देश्य	४९
४.९.३ प्रस्तुति/शैली	५०
४.१० पत्नी निबन्धको विवेचना	५०
४.१०.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	५०
४.१०.२ विचार /उद्देश्य	५१

४.१०.३ प्रस्तुति/शैली	५२
४.११ 'दौरा सुरुवाल' निबन्धको विश्लेषण	५२
४.११.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	५२
४.११.२ विचार/उद्देश्य	५३
४.११.३ प्रस्तुति/शैली	५४
४.१२ 'नबच्छ, बाँसुरी नै' निबन्धको विश्लेषण	५४
४.१२.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	५४
४.१२.२ विचार/उद्देश्य	५५
४.१२.३ प्रस्तुति/शैली	५६
४.१३ 'आधुनिक पत्नी' निबन्धको विश्लेषण	५६
४.१३.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	५६
४.१३.२ विचार/उद्देश्य	५७
४.१३.३ प्रस्तुति/शैली	५८
४.१४ 'प्रजातन्त्र खोज सङ्घ' निबन्धको विश्लेषण	५८
४.१४.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	५८
४.१४.२ विचार/उद्देश्य	५९
४.१४.३ प्रस्तुति/शैली	५९
४.१५ 'नलेखेको कथा' निबन्धको विश्लेषण	६०
४.१५.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	६०
४.१५.२ विचार/उद्देश्य	६१
४.१५.३ प्रस्तुति/शैली	६२
४.१६ 'बागबजारकोबाटो' निबन्धको विश्लेषण	६२
४.१६.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	६२
४.१६.२ विचार/उद्देश्य	६३
४.१६.३ प्रस्तुति/शैली	६४
४.१७ 'सवाल छ, खाजाको' निबन्धको विश्लेषण	६४
४.१७.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	६४
४.१७.२ विचार/उद्देश्य	६५
४.१७.३ प्रस्तुति/शैली	६६
४.१८ 'शूरवीरहरूको नरक यात्रा' निबन्धको विश्लेषण	६६

४.१८.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	६६
४.१८.२ विचार/उद्देश्य	६७
४.१८.३ प्रस्तुति/शैली	६८
४.१९ 'मुटुछेड काव्य' निबन्धको विश्लेषण	६८
४.१९.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	६८
४.१९.२ विचार/उद्देश्य	६९
४.१९.३ प्रस्तुति/शैली	६७
४.२० 'प्रभुजी ! कवि बनाइदिनुहोस्' निबन्धको विश्लेषण	७०
४.२०.१ विषयवस्तुको सारसङ्क्षेप	७०
४.२०.२ विचार/उद्देश्य	७१
४.२०.३ प्रस्तुति/शैली	७२

पाँचौ परिच्छेद : उपसंहार

सन्दर्भसामग्री

सङ्क्षेपीकृत रूप

अनु.	अनुवादक
काठ.	काठमाडौँ
डा.	डाक्टर
ते.सं.	तेस्रो संस्करण
नेराप्रप्र	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पा.सं.	पाँचौँ संस्करण
पृ.	पृष्ठ
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
सम्पा.	सम्पादन
सा.प्र.	साभ्ना प्रकाशन
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय